Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τρίτο τμήμα)

της 18ης Δεκεμβρίου 2025*

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Άρθρο 102 ΣΛΕΕ – Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως – Χονδρική αγορά καυσίμων στη Βουλγαρία – Συμπίεση των περιθωρίων κέρδους των ανταγωνιστών ή πολιτική "συμπιέσεως των τιμών" – Ορισμός της αγοράς προϊόντων – Κάθετα διαιρεμένη αγορά – Συνεκτίμηση του καθεστώτος των ειδικών φόρων καταναλώσεως»

Στην υπόθεση C-260/24,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Administrativen sad Sofia-oblast (διοικητικό δικαστήριο της περιφέρειας Σόφιας, Βουλγαρία) με απόφαση της 15ης Απριλίου 2024, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 15 Απριλίου 2024, στο πλαίσιο της δίκης

«Lukoil Bulgaria» EOOD,

κατά

Komisia za zashtita na konkurentsiata,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τρίτο τμήμα),

συγκείμενο από τους K. Λυκούργο, πρόεδρο τμήματος, O. Spineanu-Matei (εισηγήτρια), S. Rodin, S. Gervasoni και N. Fenger, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: L. Medina,

γραμματέας: R. Stefanova-Kamisheva, διοικητική υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 10ης Απριλίου 2025,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– η «Lukoil Bulgaria» EOOD, εκπροσωπούμενη από τον Y. Pekunov και τον A. Velichkov, advokati, την A. Pekunova, yuriskonsult, και τον A. Robertson, KC,

– η Komisia za zashtita na konkurentsiata, εκπροσωπούμενη από τις M. Goranova, N. Mincheva και Y. Nenkova,

* Γλώσσα διαδικασίας: η βουλγαρική.

– η Βουλγαρική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την T. Mitova, τον R. Stoyanov και την T. Tsingileva,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον V. Hitrovs, την E. Rousseva και την I. Söderlund,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της «Lukoil Bulgaria» EOOD (στο εξής: Lukoil Bulgaria) και της Komisia za zashtita na konkurentsiata (επιτροπής προστασίας του ανταγωνισμού, Βουλγαρία) (στο εξής: βουλγαρική αρχή ανταγωνισμού), σχετικά με το κύρος της αποφάσεως 184 της 16ης Φεβρουαρίου 2023 (στο εξής: απόφαση της βουλγαρικής αρχής ανταγωνισμού) με την οποία η τελευταία διαπίστωσε ότι η εν λόγω εταιρία είχε προβεί σε κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Το άρθρο 102 ΣΛΕΕ ορίζει τα εξής:

«Είναι ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά και απαγορεύεται, κατά το μέτρο που δύναται να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, η καταχρηστική εκμετάλλευση από μία ή περισσότερες επιχειρήσεις της δεσπόζουσας θέσης τους εντός της εσωτερικής αγοράς ή σημαντικού τμήματός της.

Η κατάχρηση αυτή δύναται να συνίσταται ιδίως:

α) στην άμεση ή έμμεση επιβολή μη δικαίων τιμών αγοράς ή πωλήσεως ή άλλων όρων συναλλαγής,

β) στον περιορισμό της παραγωγής, της διαθέσεως ή της τεχνολογικής αναπτύξεως επί ζημία των καταναλωτών,

γ) στην εφαρμογή ανίσων όρων επί ισοδυνάμων παροχών έναντι των εμπορικώς συναλλασσομένων, με αποτέλεσμα να περιέρχονται αυτοί σε μειονεκτική θέση στον ανταγωνισμό,

δ) στην εξάρτηση της συνάψεως συμβάσεων από την αποδοχή, εκ μέρους των συναλλασσομένων, προσθέτων παροχών που εκ φύσεως ή σύμφωνα με τις εμπορικές συνήθειες δεν έχουν σχέση με το αντικείμενο των συμβάσεων αυτών.»

Το βουλγαρικό δίκαιο

4 Το άρθρο 21 του Zakon za zashtita na konkurentsiata (νόμου περί προστασίας του ανταγωνισμού, DV αριθ. 102, της 28ης Νοεμβρίου 2008, στο εξής: ZZK) ορίζει τα εξής:

«Απαγορεύεται η συμπεριφορά επιχειρήσεων η οποία συνιστά μονοπωλιακή ή δεσπόζουσα θέση και δύο ή περισσοτέρων επιχειρήσεων που κατέχουν συλλογική δεσπόζουσα θέση, η οποία είναι ικανή να παρεμποδίσει, να περιορίσει ή να νοθεύσει τον ανταγωνισμό και η οποία θίγει τα συμφέροντα των καταναλωτών, ιδίως:

1. ο άμεσος ή έμμεσος καθορισμός των τιμών αγοράς ή πωλήσεως ή άλλων όρων συναλλαγής·

2. ο περιορισμός της παραγωγής, της εμπορίας και της τεχνολογικής αναπτύξεως επί ζημία των καταναλωτών·

3. η εφαρμογή διαφορετικών όρων για τον ίδιο τύπο συμβάσεων έναντι ορισμένων συναλλασσομένων, γεγονός που τους περιάγει σε κατάσταση ανισότητας μεταξύ ανταγωνιστών·

4. η εξάρτηση της συνάψεως συμβάσεων από την ανάληψη από τον αντισυμβαλλόμενο πρόσθετων υποχρεώσεων ή από τη σύναψη συμπληρωματικών συμβάσεων οι οποίες, ως εκ της φύσεώς τους ή σύμφωνα με τις συνήθεις εμπορικές συνήθειες, δεν συνδέονται με το αντικείμενο της κύριας συμβάσεως ή με την εκτέλεσή της·

5. η αδικαιολόγητη άρνηση παροχής ενός αγαθού ή μιας υπηρεσίας σε πραγματικό ή δυνητικό πελάτη, προκειμένου να παρεμποδισθούν οι επιχειρηματικές του δραστηριότητες.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

5 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι, στη Βουλγαρία, οι δραστηριότητες του οικονομικού ομίλου Lukoil (στο εξής: όμιλος Lukoil) περιλαμβάνουν την παραγωγή, το χονδρικό και το λιανικό εμπόριο πετρελαϊκών προϊόντων, καλύπτοντας τοιουτοτρόπως ολόκληρη την αλυσίδα αξίας στον τομέα της εμπορίας των προϊόντων αυτών. Εντός του ομίλου αυτού, η «Lukoil Neftohim Burgas» AD, η οποία διαθέτει το μοναδικό διυλιστήριο αργού πετρελαίου στη Βουλγαρία, είναι η μεγαλύτερη παραγωγός καυσίμων κινητήρων που πωλούνται στο εν λόγω κράτος μέλος. Η Lukoil Bulgaria δραστηριοποιείται στην αγορά του χονδρικού εμπορίου καυσίμων κινητήρων, ήτοι βενζίνης για αυτοκίνητα και πετρελαίου ντίζελ (στο εξής: χονδρική αγορά καυσίμων), και εκμεταλλεύεται μία από τις μεγαλύτερες εθνικές αλυσίδες πρατηρίων καυσίμων.

6 Σύμφωνα με την απόφαση της βουλγαρικής αρχής ανταγωνισμού, ο όμιλος Lukoil διαθέτει στη Βουλγαρία ενιαία υποδομή εφοδιαστικής, αποθηκεύσεως και μεταφοράς, η οποία του παρέχει εξαιρετικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στην αγορά χονδρικής πωλήσεως καυσίμων, στην οποία κατέχει δεσπόζουσα θέση.

7 Με την απόφαση αυτή, η εν λόγω αρχή έκρινε ότι η Lukoil Bulgaria εφήρμοζε στην εν λόγω αγορά τιμολογιακή πολιτική στο πλαίσιο της οποίας η εν λόγω εταιρία πωλούσε τα καύσιμα που υπέκειντο στην καταβολή ειδικού φόρου καταναλώσεως (στην αγορά επόμενου σταδίου) σε χαμηλότερες τιμές από εκείνες των καυσίμων υπό καθεστώς αναστολής της καταβολής του

ειδικού φόρου καταναλώσεως (στην αγορά προηγούμενου σταδίου). Η εν λόγω αρχή έκρινε ότι η τιμολογιακή αυτή πολιτική, η οποία συνεπάγεται συμπίεση των περιθωρίων κέρδους, συνιστά κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως αντίθετη προς το άρθρο 21 του ZZK.

8 Στο πλαίσιο της προσφυγής που άσκησε κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του Administrativen sad Sofia-oblast (διοικητικού πρωτοδικείου Σόφιας, Βουλγαρία), ήτοι του αιτούντος δικαστηρίου, η Lukoil Bulgaria υποστηρίζει, μεταξύ άλλων, ότι η εν λόγω αρχή όρισε εσφαλμένως τη σχετική αγορά.

9 Κατά πρώτον, η Lukoil Bulgaria θεωρεί, αφενός, ότι η σχετική αγορά έπρεπε να περιλαμβάνει το υγροποιημένο αέριο πετρελαίου (LPG) και το μεθάνιο, δεδομένου ότι τα δύο αυτά προϊόντα αποτελούν υποκατάστατα της βενζίνης και του πετρελαίου εσωτερικής καύσεως. Ο αποκλεισμός τους οδήγησε σε υπερεκτίμηση της ισχύος της Lukoil Bulgaria στην αγορά. Η βουλγαρική αρχή ανταγωνισμού αντικρούει το επιχείρημα αυτό προβάλλοντας ότι το υγραέριο και το μεθάνιο μπορούν μόνον εν μέρει να υποκαταστήσουν τη βενζίνη και το πετρέλαιο εσωτερικής καύσεως.

10 Αφετέρου, η Lukoil Bulgaria υποστηρίζει ότι, δεδομένου ότι η βενζίνη και το πετρέλαιο εσωτερικής καύσεως δεν αποτελούν υποκατάστατα προϊόντα ούτε από πλευράς ζητήσεως ούτε από πλευράς προσφοράς, δεν αποτελούν μέρος της ίδιας αγοράς. Η βουλγαρική αρχή ανταγωνισμού εκτιμά ότι, μολονότι η βενζίνη και το πετρέλαιο εσωτερικής καύσεως δεν είναι, από την άποψη του τελικού καταναλωτή, εναλλάξιμα, αντιθέτως, η εμπορία των δύο αυτών ειδών καυσίμων από τους ίδιους προμηθευτές και η διαμόρφωση της τιμής τους στην αγορά χονδρικής πωλήσεως των καυσίμων πραγματοποιούνται υπό τους ίδιους όρους.

11 Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι πρέπει, ως εκ τούτου, να διαπιστωθεί αν, για τους σκοπούς της εφαρμογής του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, μια εθνική αρχή ανταγωνισμού μπορεί να υπαγάγει στην ίδια αγορά καύσιμα κινητήρων τα οποία δεν είναι εναλλάξιμα. Κατά το αιτούν δικαστήριο, αν συνέβαινε κάτι τέτοιο, η απόφαση της βουλγαρικής αρχής ανταγωνισμού θα μπορούσε να έχει συμπεριλάβει το πετρέλαιο εσωτερικής καύσεως και τη βενζίνη στην ίδια αγορά. Ωστόσο, εν τοιαύτη περιπτώσει, η άρνηση της βουλγαρικής αρχής ανταγωνισμού να συμπεριλάβει το υγραέριο στην ίδια αυτή αγορά θα στερείτο εύλογης αιτιολογήσεως, δεδομένου ότι η βενζίνη μπορεί εν μέρει να υποκαταστήσει το υγραέριο.

12 Κατά δεύτερον, η Lukoil Bulgaria εκτιμά ότι η βουλγαρική αρχή ανταγωνισμού εσφαλμένως έκρινε ότι η αγορά χονδρικής πωλήσεως καυσίμων μπορούσε να διαιρεθεί καθέτως σε δύο επιμέρους αγορές, ήτοι, στην αγορά προηγούμενου σταδίου, και δη σε εκείνη των καυσίμων που πωλούνται υπό καθεστώς αναστολής της καταβολής των ειδικών φόρων καταναλώσεως και, στην αγορά μεταγενέστερου σταδίου, και δη σε εκείνη των καυσίμων που προορίζονται για τελική κατανάλωση μετά την καταβολή των εν λόγω δασμών.

13 Η Lukoil Bulgaria υποστηρίζει, μεταξύ άλλων, ότι η βουλγαρική αρχή ανταγωνισμού δέχθηκε ότι η εταιρία αυτή διαθέτει σχετικά υψηλό μερίδιο αγοράς στην αγορά χονδρικής πωλήσεως καυσίμων, και δη μεταξύ 40 έως 60 %, και κατέχει δεσπόζουσα θέση στην αγορά αυτή, καθώς και στην επιμέρους αγορά των καυσίμων που πωλούνται υπό καθεστώς αναστολής της καταβολής των ειδικών φόρων καταναλώσεως. Εντούτοις, η απόφαση της βουλγαρικής αρχής ανταγωνισμού δεν περιέχει καμία εκτίμηση των μεριδίων αγοράς της εν λόγω εταιρίας στις δύο επιμέρους αγορές που διακρίνονται στην απόφαση αυτήν και δεν προσδιορίζει τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε καθεμία από τις επιμέρους αγορές. Η Lukoil Bulgaria θεωρεί ότι το

δίκαιο της Ένωσης δεν επιτρέπει σε αρχή ανταγωνισμού να διαπιστώσει ότι μια επιχείρηση κατέχει δεσπόζουσα θέση, χωρίς να αναφέρει ρητώς ποια είναι τα μερίδια αγοράς της επιχειρήσεως, όπερ αμφισβητεί η βουλγαρική αρχή ανταγωνισμού.

14 Ως εκ τούτου, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν, προκειμένου να διαπιστώσει παράβαση όπως αυτήν την οποία φέρεται να διέπραξε η Lukoil Bulgaria, η βουλγαρική αρχή ανταγωνισμού όφειλε να εξετάσει όλα τα ουσιώδη χαρακτηριστικά των δύο σχετικών αγορών, καθορίζοντας, για εκάστη εξ αυτών, τα μερίδια αγοράς, τον όγκο της αγοράς και τους παράγοντες της αγοράς.

15 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Administrativen sad Sofia-oblast (διοικητικό δικαστήριο της περιφέρειας Σόφιας) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχουν το άρθρο 102 ΣΛΕΕ καθώς και οι αρχές [του σεβασμού] των δικαιωμάτων άμυνας, της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, συμπεριλαμβανομένου του τεκμηρίου αθωότητας, την έννοια ότι οι σχετικές αγορές (οι αγορές στις οποίες διαπράχθηκε η παράβαση) είναι, σε περίπτωση παράνομης [συμπιέσεως του περιθωρίου κέρδους], δύο κάθετα διαρθρωμένες αγορές, ήτοι η αγορά προηγούμενου σταδίου και η αγορά επόμενου σταδίου, και ότι, ακριβώς όσον αφορά τις δύο αυτές σχετικές αγορές, η αρχή ανταγωνισμού υποχρεούται, κατά τη διατύπωση της αιτιάσεως και της τελικής διοικητικής αποφάσεως, να προβεί σε διαπιστώσεις επί των πραγματικών περιστατικών σχετικά με το μέγεθος των σχετικών αγορών, τους μετέχοντες στις αγορές και τα μερίδια αγοράς των μετεχόντων στις αγορές αυτές, συμπεριλαμβανομένων των αντίστοιχων μεριδίων αγοράς της επιχειρήσεως στην οποία προσάπτει ότι κατέχει δεσπόζουσα θέση;

2) Έχει το άρθρο 102 ΣΛΕΕ, σε συνδυασμό με τις αρχές [του σεβασμού] των δικαιωμάτων άμυνας, της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, συμπεριλαμβανομένου του τεκμηρίου αθωότητας, την έννοια ότι δεν επιτρέπει, στο πλαίσιο διαδικασίας βάσει του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, να συμπεριληφθούν στην ίδια εθνική αγορά προϊόντα τα οποία δεν είναι εναλλάξιμα ούτε από την πλευρά της ζήτησης ούτε από την πλευρά της προσφοράς, όπως έπραξε η [βουλγαρική αρχή ανταγωνισμού] στο πλαίσιο της [κύριας δίκης], καθόσον περιέλαβε καύσιμα κινήσεως όπως το πετρέλαιο εσωτερικής καύσεως και αμόλυβδης βενζίνης 95 οκτανίων σε μία ενιαία αγορά προϊόντων καυσίμων;

3) Σε περίπτωση που επιτρέπεται να συμπεριληφθούν σε μία ενιαία εθνική αγορά προϊόντων καύσιμα τα οποία δεν είναι εναλλάξιμα από την πλευρά της προσφοράς και από την πλευρά της ζήτησης, επιτρέπεται να μη συμπεριληφθεί στην αγορά προϊόντων καυσίμων το τρίτο κύριο καύσιμο στην εν λόγω εθνική αγορά, [ήτοι] το [LPG], το οποίο κατέχει στην εθνική αγορά μερίδιο αγοράς ισοδύναμο με εκείνο της βενζίνης;»

Επί του παραδεκτού της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως

16 Η βουλγαρική αρχή ανταγωνισμού και η Βουλγαρική Κυβέρνηση αμφισβητούν το παραδεκτό της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως. Οι εν λόγω ενδιαφερόμενοι προβάλλουν, κατ' ουσίαν, τρία επιχειρήματα συναφώς.

17 Πρώτον, η απόφαση της βουλγαρικής αρχής ανταγωνισμού στηρίζεται αποκλειστικά στην εφαρμογή του βουλγαρικού δικαίου και το άρθρο 102 ΣΛΕΕ δεν έχει εφαρμογή, δεδομένου ότι η προβαλλόμενη κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως δεν επηρεάζει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών.

Δεύτερον, το αιτούν δικαστήριο δεν προσδιόρισε το πραγματικό και κανονιστικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται τα προδικαστικά ερωτήματα ούτε εξήγησε τις πραγματικές περιστάσεις στις οποίες στηρίζονται τα ερωτήματα αυτά, στοιχεία τα οποία είναι αναγκαία για να υπάρξει ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης η οποία να του είναι χρήσιμη. Στην πραγματικότητα, το αιτούν δικαστήριο περιορίστηκε να επαναλάβει τα επιχειρήματα των διαδίκων της κύριας δίκης. Τρίτον, κατά τη βουλγαρική αρχή ανταγωνισμού, η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως θα ισοδυναμούσε, στην πράξη, με μεταβίβαση στο Δικαστήριο των αρμοδιοτήτων του αιτούντος δικαστηρίου να αποφανθεί επί του ζητήματος του ορισμού της σχετικής αγοράς, το οποίο είναι ουσιώδες για την επίλυση της εν λόγω διαφοράς.

18 Κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο της διαδικασίας που θεσπίζεται στο άρθρο 267 ΣΛΕΕ, απόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο, το οποίο έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της εκδοθησόμενης δικαστικής αποφάσεως, να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της υποθέσεως, τόσο την αναγκαιότητα της προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως όσο και τη λυσιτέλεια των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο. Συνεπώς, εφόσον τα υποβληθέντα ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο υποχρεούται, κατ' αρχήν, να απαντήσει (αποφάσεις της 21ης Απριλίου 1988, Pardini, 338/85, EU:C:1988:194, σκέψη 8, και της 22ας Οκτωβρίου 2024, Kolin Inponiaat Turizm Sanayi ve Ticaret, C-652/22, EU:C:2024:910, σκέψη 36 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

19 Επομένως, συντρέχει τεκμήριο λυσιτέλειας για τα προδικαστικά ερωτήματα που αφορούν το δίκαιο της Ένωσης. Το Δικαστήριο μπορεί να αρνηθεί να αποφανθεί επί προδικαστικού ερωτήματος που έχει υποβληθεί από εθνικό δικαστήριο μόνον όταν είναι πρόδηλο ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ουδεμία σχέση έχει με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή, ακόμη, όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί (απόφαση της 9ης Σεπτεμβρίου 2021, GE Auto Service Leasing, C-294/20, EU:C:2021:723, σκέψη 40 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

20 Εν προκειμένω, όσον αφορά το πρώτο επιχείρημα που μνημονεύεται στη σκέψη 17 της παρούσας αποφάσεως, δεν προκύπτει προδήλως ότι η ζητούμενη ερμηνεία του άρθρου 102 ΣΛΕΕ ουδεμία σχέση έχει με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης.

21 Αφενός, από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι το εν λόγω άρθρο 102 έχει εφαρμογή στην υπόθεση της κύριας δίκης. Προσέτι, το εν λόγω άρθρο 102 πρέπει να εφαρμόζεται αυτεπαγγέλτως από κάθε εθνικό δικαστήριο (απόφαση της 13ης Ιουλίου 2006, Manfredi κ.λπ., C-295/04 έως C-298/04, EU:C:2006:461, σκέψη 31).

22 Αφετέρου, σύμφωνα με το περιεχόμενο της αποφάσεως της βουλγαρικής αρχής ανταγωνισμού, όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, η Lukoil Bulgaria δραστηριοποιείται στο σύνολο της επικράτειας της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας και η επίμαχη στην κύρια δίκη πολιτική τιμολογήσεως εφαρμόζεται σε εθνικό επίπεδο. Μια τέτοια διαπίστωση, την οποία εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει, αρκεί αφ' εαυτής για να θεωρηθεί ότι η πολιτική αυτή είναι ικανή να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, κατά την έννοια των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ (πρβλ. απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2006, Cipolla κ.λπ., C-94/04 και C-202/04, EU:C:2006:758, σκέψη 45 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Όταν όμως εθνική αρχή ανταγωνισμού εφαρμόζει τις διατάξεις του εθνικού δικαίου που απαγορεύουν την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως στη συμπεριφορά επιχειρήσεως που είναι δυνατόν να επηρεάσει

το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, κατά την έννοια του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [101] και [102 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1), την υποχρεώνει να εφαρμόζει παράλληλα και το άρθρο 102 ΣΛΕΕ (πρβλ. απόφαση της 3ης Απριλίου 2019, Powszechny Zakład Ubezpieczeń na Życie, C-617/17, EU:C:2019:283, σκέψη 26 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

23 Όσον αφορά το δεύτερο επιχείρημα που μνημονεύεται στη σκέψη 17 της παρούσας αποφάσεως, υπενθυμίζεται ότι, όπως ορίζει το άρθρο 94, στοιχείο γ', του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως πρέπει να εκθέτει τους λόγους για τους οποίους το αιτούν δικαστήριο υποβάλει προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία ή το κύρος συγκεκριμένων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης καθώς και τη σχέση την οποία το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι υφίσταται μεταξύ των διατάξεων αυτών και της εφαρμοστέας στη διαφορά της κύριας δίκης εθνικής νομοθεσίας.

24 Εν προκειμένω, από τις σκέψεις 11 και 14 της παρούσας αποφάσεως προκύπτει ότι το αιτούν δικαστήριο εξέθεσε, κατ' ουσίαν, τους λόγους για τους οποίους υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως. Προσέτι, από τις παρατηρήσεις των διαδίκων της κύριας δίκης, της Βουλγαρικής Κυβέρνησης καθώς και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προκύπτει ότι αυτές ήσαν, κατ' ουσίαν, σε θέση να τοποθετηθούν κατά τρόπο πλήρη και χρήσιμο επί των υποβληθέντων ερωτημάτων.

25 Τούτου λεχθέντος, από κανένα στοιχείο της αποφάσεως περί παραπομπής δεν προκύπτουν οι λόγοι για τους οποίους το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ως προς τις αρχές του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας, της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, συμπεριλαμβανομένου του τεκμηρίου αθωότητας. Επομένως, κατά το μέτρο αυτό, το πρώτο και το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα είναι απαράδεκτα.

26 Όσον αφορά το τρίτο επιχείρημα που μνημονεύεται στη σκέψη 17 της παρούσας αποφάσεως, επισημαίνεται ότι τα υποβληθέντα ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, χωρίς να ζητείται από το Δικαστήριο να εφαρμόσει το εν λόγω άρθρο 102 στην υπόθεση της κύριας δίκης. Συναφώς, υπενθυμίζεται εκ προοιμίου ότι η προβλεπόμενη στο άρθρο 267 ΣΛΕΕ διαδικασία προδικαστικής παραπομπής καθιερώνει στενή συνεργασία μεταξύ των εθνικών δικαιοδοτικών οργάνων και του Δικαστηρίου, στηριζόμενη σε κατανομή των καθηκόντων μεταξύ τους, και συνιστά μέσο διά του οποίου το Δικαστήριο παρέχει στα εθνικά δικαιοδοτικά όργανα τα ερμηνευτικά εκείνα στοιχεία του δικαίου της Ένωσης που τους είναι αναγκαία για την επίλυση των διαφορών επί των οποίων καλούνται να αποφανθούν [πρβλ. αποφάσεις της 23ης Νοεμβρίου 2021, IS (Μη σύννομο της διατάξεως περί παραπομπής), C-564/19, EU:C:2021:949, σκέψη 59 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία· της 8ης Δεκεμβρίου 2022, HYA κ.λπ. (Αδυναμία εξετάσεως των μαρτύρων κατηγορίας), C-348/21, EU:C:2022:965, σκέψη 49, και της 9ης Απριλίου 2024, Profi Credit Polska (Επανάληψη της διαδικασίας που περατώθηκε με οριστική απόφαση), C-582/21, EU:C:2024:282, σκέψεις 50 έως 55 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].

27 Υπό τις συνθήκες αυτές, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως είναι παραδεκτή στο μέτρο που αφορά την ερμηνεία του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

28 Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν το άρθρο 102 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι, προκειμένου να διαπιστώσει την ύπαρξη καταχρηστικής πρακτικής συμπιέσεως των περιθωρίων κέρδους εκ μέρους καθετοποιημένης επιχειρήσεως, η αρχή ανταγωνισμού οφείλει να καθορίσει, τόσο για την αγορά προηγούμενου σταδίου όσο και για την αγορά επόμενου σταδίου, τους όγκους των αγορών αυτών και τα μερίδια των εν λόγω αγορών που κατέχουν η επιχείρηση αυτή καθώς και οι ανταγωνιστές της.

29 Εν προκειμένω, από τη δικογραφία την οποία έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο προκύπτει ότι η βουλγαρική αρχή ανταγωνισμού διαπίστωσε ότι η συμπίεση των περιθωρίων κέρδους που προσάπτεται στη Lukoil Bulgaria σημειώνεται εντός της αγοράς χονδρικής πωλήσεως καυσίμων, μεταξύ δύο επιμέρους αγορών εκ των οποίων η επιμέρους αγορά προηγούμενου σταδίου είναι η αγορά χονδρικής πωλήσεως καυσίμων υπό καθεστώς αναστολής της καταβολής των ειδικών φόρων καταναλώσεως και η επιμέρους αγορά επόμενου σταδίου είναι η αγορά χονδρικής πωλήσεως καυσίμων μετά την καταβολή των ειδικών φόρων καταναλώσεως. Η συμπίεση των περιθωρίων κέρδους προκύπτει από το γεγονός ότι η Lukoil Bulgaria πωλεί καύσιμα χονδρικής στην αγορά επόμενου σταδίου, ήτοι μετά την καταβολή του ειδικού φόρου καταναλώσεως, σε τιμή χαμηλότερη από την τιμή στην οποία πωλεί το καύσιμο που έχει τεθεί υπό καθεστώς αναστολής της καταβολής των ειδικών φόρων καταναλώσεως στην αγορά προηγούμενου σταδίου.

30 Κατά πρώτον, υπενθυμίζεται ότι η καταχρηστική πρακτική συμπιέσεως των περιθωρίων κέρδους συνίσταται σε τιμολογιακή πολιτική η οποία, ελλείψει οποιασδήποτε αντικειμενικής δικαιολογήσεως, είναι μη δίκαιη, καθόσον συμπιέζει πράγματι τα περιθώρια κέρδους των ανταγωνιστριών επιχειρήσεων και, ως εκ τούτου, είναι ικανή να προκαλέσει τον εκτοπισμό ανταγωνιστών από την αγορά των ανταγωνιστών που είναι τουλάχιστον εξίσου αποτελεσματικοί με τη δεσπόζουσα επιχείρηση (πρβλ. απόφαση της 17ης Φεβρουαρίου 2011, TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, σκέψεις 30 και 31).

31 Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η συμπίεση των περιθωρίων κέρδους συνιστά αυτοτελή κατάχρηση, δεδομένου ότι ο μη δίκαιος χαρακτήρας, κατά την έννοια του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, μιας τέτοιας τιμολογιακής πολιτικής συνδέεται με την ίδια την ύπαρξη της συμπιέσεως των περιθωρίων κέρδους και όχι με τη συγκεκριμένη απόκλισή τους, οπότε ουδόλως είναι αναγκαίο να αποδειχθεί ότι οι τιμές χονδρικής του προϊόντος, στην αγορά προηγούμενου σταδίου, ή οι τιμές λιανικής, στην αγορά επόμενου σταδίου, είναι καθ' εαυτές καταχρηστικές λόγω, αναλόγως της περιπτώσεως, του υπερβολικού ή εξοντωτικού χαρακτήρα τους (πρβλ. απόφαση της 17ης Φεβρουαρίου 2011, TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, σκέψη 34 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

32 Προκειμένου να καθορισθεί αν η κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση εκμεταλλεύθηκε καταχρηστικώς την εν λόγω θέση εφαρμόζοντας την τιμολογιακή της πολιτική, πρέπει να εκτιμάται το σύνολο των περιστάσεων και να εξετάζεται αν η πολιτική αυτή αποβλέπει στην αφαίρεση ή στον περιορισμό της δυνατότητας επιλογής του αγοραστή όσον αφορά τις πηγές εφοδιασμού του, στην παρεμπόδιση της εισόδου στην αγορά των ανταγωνιστών, στην εφαρμογή σε εμπορικώς συναλλασσόμενους άνισων όρων για ισοδύναμες παροχές ή στην ενίσχυση της δεσπόζουσας θέσεως με νόθευση του ανταγωνισμού (πρβλ. απόφαση της 17ης Φεβρουαρίου 2011, TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, σκέψη 28 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

33 Τέτοιες περιστάσεις μπορούν να συντρέχουν όταν μια καθετοποιημένη επιχείρηση, η οποία κατέχει δεσπόζουσα θέση σε αγορά προηγούμενου σταδίου, προσπαθεί να εμποδίσει την κανονική λειτουργία του ανταγωνισμού σε γειτονική αγορά, η οποία ευρίσκεται σε επόμενο στάδιο της αγοράς στην οποία κατέχει δεσπόζουσα θέση, καθόσον μια τέτοια συμπεριφορά είναι ικανή να έχει ως αποτέλεσμα τον εκτοπισμό των ανταγωνιστών που είναι τουλάχιστον εξίσου αποτελεσματικοί στη γειτονική αυτή αγορά, ήτοι στην αγορά επόμενου σταδίου, μέσω της συμπίεσεως των περιθωρίων κέρδους τους. Πράγματι, μια τέτοια συμπεριφορά μπορεί, ιδίως λόγω των στενών δεσμών μεταξύ των σχετικών αγορών, να αποδυναμώσει τον ανταγωνισμό στην αγορά επόμενου σταδίου (πρβλ. απόφαση της 17ης Φεβρουαρίου 2011, TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, σκέψεις 87 και 91).

34 Επομένως, στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να λάβει υπόψη όλες τις ειδικές περιστάσεις της υποθέσεως της κύριας δίκης προκειμένου να εκτιμήσει αν οι δύο αγορές που προσδιόρισε η βουλγαρική αρχή ανταγωνισμού συνιστούν διακριτές αγορές με στενούς δεσμούς.

35 Κατά δεύτερον, εάν το αιτούν δικαστήριο κρίνει ότι οι δύο αγορές που προσδιόρισε η βουλγαρική αρχή ανταγωνισμού αποτελούν δύο διακριτές, αλλά στενά συνδεδεμένες αγορές, θα πρέπει επίσης να εξετάσει, πριν διαπιστώσει παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, αν η καθετοποιημένη επιχείρηση κατέχει δεσπόζουσα θέση στην αγορά προηγούμενου σταδίου (πρβλ. απόφαση της 17ης Φεβρουαρίου 2011, TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, σκέψεις 85 έως 89).

36 Τούτο συμβαίνει όταν η επιχείρηση αυτή, λόγω της οικονομικής ισχύος της, μπορεί να εμποδίζει τη διατήρηση αποτελεσματικού ανταγωνισμού στην αγορά προηγούμενου σταδίου, παρέχοντάς της τη δυνατότητα να υιοθετεί σε σημαντικό βαθμό ανεξάρτητη συμπεριφορά έναντι των ανταγωνιστών της, των πελατών της και, εν τέλει, των καταναλωτών (απόφαση της 17ης Φεβρουαρίου 2011, TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, σκέψη 23 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

37 Εξάλλου, η ύπαρξη δεσπόζουσας θέσεως είναι εν γένει αποτέλεσμα της συνδρομής διαφόρων παραγόντων, έκαστος των οποίων, μεμονωμένα θεωρούμενος, δεν είναι κατ' ανάγκην καθοριστικός (απόφαση της 14ης Φεβρουαρίου 1978, United Brands και United Brands Continentaal κατά Επιτροπής, 27/76, EU:C:1978:22,, σκέψη 66).

38 Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, μολονότι η σημασία των μεριδίων αγοράς δύναται να ποικίλλει από αγορά σε αγορά, η σταθερή κατοχή ιδιαιτέρως σημαντικού μεριδίου αγοράς συνιστά, πλην εξαιρετικών περιστάσεων, απόδειξη της υπάρξεως δεσπόζουσας θέσεως και ότι μερίδια αγοράς άνω του 50 % συνιστούν μερίδια αγοράς εξαιρετικά υψηλά (πρβλ. αποφάσεις της 13ης Φεβρουαρίου 1979, Hoffmann-La Roche κατά Επιτροπής, 85/76, EU:C:1979:36, σκέψη 41, και της 6ης Δεκεμβρίου 2012, AstraZeneca κατά Επιτροπής, C-457/10 P, EU:C:2012:770, σκέψη 176).

39 Τούτου λεχθέντος, μολονότι, προκειμένου να εκτιμηθεί η ύπαρξη δεσπόζουσας θέσεως σε μια αγορά, η επί μακρόν κατοχή μεριδίου αγοράς μεγάλου μεγέθους είναι πολύ σημαντική, γεγονός παραμένει ότι δεσπόζουσα θέση μπορεί επίσης να αποδειχθεί λαμβανομένων υπόψη και άλλων χαρακτηριστικών της σχετικής αγοράς, όπως η ύπαρξη σημαντικών φραγμών για την είσοδο ή ουσιωδών υποδομών, βάσει των οποίων μπορεί να εκτιμηθεί αν, στην αγορά αυτή, η εν λόγω επιχείρηση συμπεριφέρεται σε σημαντικό βαθμό ανεξάρτητα έναντι των ανταγωνιστών της, των πελατών της και των καταναλωτών.

40 Συναφώς, εν προκειμένω, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι η Lukoil Bulgaria δραστηριοποιείται σε ολόκληρη την αλυσίδα παραγωγής καυσίμων μέχρι την τελική πώλησή τους και διαθέτει το μόνο διυλιστήριο της χώρας καθώς και ενιαία υποδομή εφοδιαστικής, αποθηκεύσεως και μεταφοράς στη χώρα.

41 Κατά τρίτον, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι ο καταχρηστικός χαρακτήρας τιμολογιακής πολιτικής την οποία εφαρμόζει μια καθετοποιημένη επιχείρηση με δεσπόζουσα θέση σε αγορά προηγούμενου σταδίου και η οποία καταλήγει στη συμπίεση των περιθωρίων κέρδους των ανταγωνιστών της επιχειρήσεως αυτής στην αγορά επόμενου σταδίου δεν εξαρτάται από την ύπαρξη δεσπόζουσας θέσεως της επιχειρήσεως στην τελευταία αυτή αγορά (πρβλ. απόφαση της 17ης Φεβρουαρίου 2011, TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, σκέψη 89).

42 Τούτου λεχθέντος, όπως επισημαίνει η Επιτροπή, δεν αποκλείεται να πρέπει να ληφθούν υπόψη δεδομένα σχετικά με την εν λόγω αγορά επόμενου σταδίου προκειμένου να εξετασθεί αν η εν λόγω τιμολογιακή πολιτική αντιβαίνει στο άρθρο 102 ΣΛΕΕ.

43 Συγκεκριμένα, προκειμένου να στοιχειοθετηθεί κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως συνιστάμενη σε συμπίεση των περιθωρίων κέρδους, η αρχή ανταγωνισμού οφείλει να αποδείξει ότι η απόκλιση μεταξύ των τιμών των οικείων προϊόντων ή υπηρεσιών στην αγορά προηγούμενου σταδίου και εκείνων στην αγορά επόμενου σταδίου είναι είτε αρνητική είτε ανεπαρκής για την κάλυψη του ειδικού κόστους με το οποίο πρέπει να επιβαρυνθεί η κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση για την παροχή των δικών της προϊόντων ή υπηρεσιών στην αγορά επόμενου σταδίου, με αποτέλεσμα η απόκλιση αυτή να μην επιτρέπει σε ανταγωνιστή εξίσου αποτελεσματικό με την εν λόγω επιχείρηση να την ανταγωνιστεί για την παροχή των εν λόγω προϊόντων ή υπηρεσιών στην αγορά επόμενου σταδίου. Το Δικαστήριο έχει κρίνει επίσης ότι η εκτίμηση περί του αν είναι δίκαιη η τιμολογιακή πολιτική της κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχειρήσεως πρέπει, κατ' αρχήν, να στηρίζεται σε κριτήρια σχετικά με τις τιμές, βασιζόμενα τόσο στο κόστος με το οποίο επιβαρύνεται η ίδια αυτή επιχείρηση όσο και στη στρατηγική της (πρβλ. απόφαση της 25ης Μαρτίου 2021, Slovak Telekom κατά Επιτροπής, C-165/19 P, EU:C:2021:239, σκέψεις 73 και 74 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

44 Επομένως, προκειμένου να διαπιστωθεί αν η απόκλιση μεταξύ των τιμών επιχειρήσεως κατέχουσας δεσπόζουσα θέση στην αγορά προηγούμενου σταδίου και των τιμών της ίδιας αυτής επιχειρήσεως στην αγορά επόμενου σταδίου είναι ικανή να έχει ως αποτέλεσμα, στην τελευταία αυτή αγορά, τον εκτοπισμό των ανταγωνιστών της οι οποίοι είναι, τουλάχιστον, εξίσου αποτελεσματικοί με αυτήν, πρέπει να εξετάζεται αν η εν λόγω επιχείρηση θα ήταν αρκούντως αποτελεσματική ώστε να προσφέρει υπηρεσίες στην αγορά επόμενου σταδίου χωρίς να υφίσταται ζημία, αν είχε προηγουμένως υποχρεωθεί να καταβάλλει τις δικές της τιμές στην αγορά προηγούμενου σταδίου, όπερ προϋποθέτει, κατ' αρχήν, να λαμβάνονται υπόψη οι τιμές και το κόστος της κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχειρήσεως στην αγορά επόμενου σταδίου ή ακόμη, όταν δεν είναι δυνατόν να γίνει αναφορά στις εν λόγω τιμές και το ως άνω κόστος, να εξετάζονται οι τιμές και το κόστος των ανταγωνιστών στην ίδια αυτή αγορά (πρβλ. απόφαση της 17ης Φεβρουαρίου 2011, TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, σκέψεις 41 έως 46).

45 Τέλος, πρέπει επίσης να υπογραμμισθεί ότι η οικεία επιχείρηση έχει τη δυνατότητα να αποδείξει ότι η τιμολογιακή πολιτική της, αν και παράγει αποτέλεσμα εκτοπισμού από την αγορά επόμενου σταδίου, εξακολουθεί να είναι οικονομικώς δικαιολογημένη, όπερ προϋποθέτει ότι αποδεικνύεται, βάσει του συνόλου των περιστάσεων της συγκεκριμένης περιπτώσεως, ότι ένα τέτοιο αποτέλεσμα εκτοπισμού, το οποίο είναι δυσμενές για τον ανταγωνισμό, μπορεί να αντισταθμισθεί, ή ακόμη και

να υπερκερασθεί, από πλεονεκτήματα ως προς την αποτελεσματικότητα τα οποία ωφελούν επίσης τους καταναλωτές στην αγορά αυτή (πρβλ. απόφαση της 17ης Φεβρουαρίου 2011, TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, σκέψεις 75 και 76).

46 Ως εκ τούτου, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα προσήκει η απάντηση ότι το άρθρο 102 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι, προκειμένου να διαπιστώσει την ύπαρξη καταχρηστικής πρακτικής συμπιέσεως των περιθωρίων κέρδους εκ μέρους καθετοποιημένης επιχειρήσεως, η αρχή ανταγωνισμού πρέπει να αποδείξει, αφενός, την κατοχή δεσπόζουσας θέσεως από τη συγκεκριμένη επιχείρηση στην αγορά προηγούμενου σταδίου, λαμβάνοντας υπόψη τα μερίδια της αγοράς αυτής τα οποία κατέχει η εν λόγω επιχείρηση ή άλλα κρίσιμα χαρακτηριστικά της εν λόγω αγοράς βάσει των οποίων μπορεί να θεωρηθεί ότι η ίδια επιχείρηση διαθέτει οικονομική ισχύ που της επιτρέπει να υιοθετεί, σε σημαντικό βαθμό, ανεξάρτητη συμπεριφορά έναντι των ανταγωνιστών της, των πελατών της και των καταναλωτών, καθώς και, αφετέρου, την ύπαρξη, σε αγορά επόμενου σταδίου συνδεόμενη με την αγορά προηγούμενου σταδίου, τιμής την οποία εφαρμόζει η καθετοποιημένη επιχείρηση και η οποία ενδέχεται να έχει ως αποτέλεσμα τον εκτοπισμό των τουλάχιστον εξίσου αποτελεσματικών με την ίδια ανταγωνιστών της, λαμβανομένων υπόψη των χαρακτηριστικών της συγκεκριμένης αγοράς επόμενου σταδίου.

Επί του δευτέρου και του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

47 Με το δεύτερο και το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν το άρθρο 102 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι προϊόντα τα οποία δεν είναι εναλλάξιμα από απόψεως προσφοράς και ζητήσεως, όπως η βενζίνη και το πετρέλαιο εσωτερικής καύσεως, μπορούν να συμπεριληφθούν στον ορισμό της σχετικής αγοράς προϊόντων, ενώ ένα προϊόν το οποίο, όπως το LPG, είναι εναλλάξιμο από απόψεως προσφοράς και ζητήσεως τουλάχιστον σε σχέση με ένα από τα δύο αυτά καύσιμα αποκλείεται από τον ορισμό της.

48 Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι ο καθορισμός της σχετικής αγοράς, στο πλαίσιο της εφαρμογής του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, είναι ουσιώδους σημασίας, δεδομένου ότι οι δυνατότητες ανταγωνισμού μπορούν να εκτιμηθούν μόνο σε συνάρτηση με τα χαρακτηριστικά των επίμαχων προϊόντων και αποτελεί, κατ' αρχήν, προαπαιτούμενο για την εκτίμηση της ενδεχόμενης υπάρξεως δεσπόζουσας θέσεως της οικείας επιχειρήσεως (πρβλ. απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 1973, Europemballage και Continental Can κατά Επιτροπής, 6/72, EU:C:1973:22, σκέψη 32). Ο καθορισμός της σχετικής αγοράς διενεργείται ώστε να καθοριστεί το πλαίσιο εντός του οποίου πρέπει να εκτιμηθεί κατά πόσον μια επιχείρηση είναι σε θέση να υιοθετήσει, σε σημαντικό βαθμό, ανεξάρτητη συμπεριφορά έναντι των ανταγωνιστών της, των πελατών της και των καταναλωτών [πρβλ. αποφάσεις της 9ης Νοεμβρίου 1983, Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin κατά Επιτροπής, 322/81, EU:C:1983:313, σκέψη 37, και της 30ής Ιανουαρίου 2020, Generics (UK) κ.λπ., C-307/18, EU:C:2020:52, σκέψη 127].

49 Ο ορισμός της σχετικής αγοράς προϋποθέτει τον ορισμό, κατά πρώτον, της αγοράς προϊόντων και, κατά δεύτερον, της γεωγραφικής αγοράς (αποφάσεις της 14 Φεβρουαρίου 1978, United Brands και United Brands Continentaal κατά Επιτροπής, 27/76, EU:C:1978:22, σκέψεις 10 και 11, καθώς και της 27ης Ιουνίου 2024, Επιτροπή κατά Servier κ.λπ., C-176/19 P, EU:C:2024:549, σκέψη 382).

50 Όσον αφορά την αγορά των προϊόντων, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η έννοια της σχετικής αγοράς σημαίνει ότι είναι δυνατόν να υπάρξει πραγματικός ανταγωνισμός μεταξύ των προϊόντων που περιλαμβάνονται στην αγορά αυτή, όπερ προϋποθέτει επαρκή βαθμό

εναλλαξιμότητας ή δυνατότητας υποκαταστάσεως προκειμένου όλα τα προϊόντα που αποτελούν μέρος της ίδιας αγοράς να τυγχάνουν της ίδιας χρήσεως. Η εναλλαξιμότητα ή η δυνατότητα υποκαταστάσεως δεν εκτιμάται μόνο σε σχέση με τα αντικειμενικά χαρακτηριστικά των επίμαχων προϊόντων. Πρέπει επίσης να λαμβάνονται υπόψη οι συνθήκες ανταγωνισμού και η διάρθρωση της ζητήσεως και της προσφοράς στην αγορά (πρβλ. απόφαση της 27ης Ιουνίου 2024, Επιτροπή κατά Servier κ.λπ., C-176/19 P, EU:C:2024:549, σκέψη 383 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

51 Από τα στοιχεία αυτά προκύπτει ότι η εκτίμηση της δυνατότητας υποκαταστάσεως μεταξύ δύο προϊόντων δεν περιορίζεται στη διαπίστωση περί του κατά πόσον τα προϊόντα αυτά είναι, από λειτουργικής απόψεως, ικανά να ικανοποιήσουν την ίδια ανάγκη, αλλά απαιτεί, προσέτι, να καθορισθεί αν, από οικονομικής απόψεως, μπορούν πράγματι να υποκαταστήσουν το ένα το άλλο στην πράξη. Η οικονομική δυνατότητα υποκαταστάσεως μεταξύ δύο προϊόντων μπορεί να διαπιστωθεί όταν οι μεταβολές των σχετικών τιμών τους συνεπάγονται μεταφορά μεριδίων των πωλήσεων από το ένα προϊόν στο άλλο. Συναφώς, πρέπει να υπογραμμισθεί ότι, από οικονομικής απόψεως, η δυνατότητα υποκαταστάσεως από πλευράς ζητήσεως αποτελεί τον πλέον άμεσο και αποτελεσματικό μέσο ελέγχου των προμηθευτών ενός δεδομένου προϊόντος. Η εκτίμηση αυτής της δυνατότητας υποκαταστάσεως μπορεί να συνίσταται κατ' ουσίαν στην αξιολόγηση της σταυροειδούς ελαστικότητας της ζητήσεως ως προς την τιμή, διά της αναλύσεως του κατά πόσον οι καταναλωτές ενός προϊόντος το οποίο υπόκειται σε ελαφρά, αλλά μόνιμη αύξηση των τιμών θα στραφούν προς προϊόντα υποκαταστάσεως (πρβλ. απόφαση της 27ης Ιουνίου 2024, Επιτροπή κατά Servier κ.λπ., C-176/19 P, EU:C:2024:549, σκέψη 384).

52 Μολονότι η εκτίμηση βάσει της οποίας μπορεί να καθορισθεί η αγορά εντός της οποίας πρέπει να εκτιμηθεί η ύπαρξη δεσπόζουσας θέσεως απαιτεί πραγματικές διαπιστώσεις σχετικά με τους όρους του ανταγωνισμού και τη διάρθρωση της προσφοράς και της ζητήσεως στην αγορά αυτή, όπερ εμπίπτει στην αρμοδιότητα του αιτούντος δικαστηρίου, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι δεν αποκλείεται, παρά την έλλειψη δυνατότητας υποκαταστάσεως από λειτουργικής απόψεως μεταξύ τριών τύπων καυσίμων αυτοκινήτων, όπως το πετρέλαιο εσωτερικής καύσεως, η βενζίνη και το LPG, όσον αφορά τη ζήτηση από τους τελικούς καταναλωτές, να μπορεί να υπάρχει, λαμβανομένων υπόψη των ειδικών συνθηκών της προσφοράς στη Βουλγαρία, επαρκής δυνατότητα υποκαταστάσεως μεταξύ ορισμένων εκ των καυσίμων αυτών στην αγορά χονδρικής πωλήσεως καυσίμων που τελούν υπό καθεστώς αναστολής του ειδικού φόρου καταναλώσεως, γεγονός που θα είχε ως αποτέλεσμα να συμπεριληφθούν αυτά τα τελευταία στην ίδια αγορά προϊόντων.

53 Ως εκ τούτου, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξετάσει, μεταξύ άλλων, αφενός, αν η χονδρική αποθήκευση βενζίνης και πετρελαίου εσωτερικής καύσεως πρέπει να πραγματοποιείται σε εγκαταστάσεις παρεμφερούς ή διαφορετικής φύσεως και, αφετέρου, αν το LPG μπορεί να αποθηκευθεί χονδρικώς στις ίδιες εγκαταστάσεις με τη βενζίνη και το πετρέλαιο εσωτερικής καύσεως ή αν, αντιθέτως, απαιτεί ειδικές εγκαταστάσεις.

54 Συγκεκριμένα, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι η βουλγαρική αρχή ανταγωνισμού έλαβε υπόψη, κατά τον καθορισμό της σχετικής αγοράς προκειμένου να εκτιμήσει την ύπαρξη δεσπόζουσας θέσεως, μόνον τη βενζίνη και το πετρέλαιο εσωτερικής καύσεως, αλλά όχι το LPG, στο μέτρο που, για τους χονδρεμπόρους, οι συνθήκες αποθηκεύσεως των δύο πρώτων καυσίμων είναι οι ίδιες, γεγονός που τους παρέχει τη δυνατότητα, ανάλογα με τη ζήτηση, να προσφέρουν το ένα ή το άλλο από τα δύο πρώτα καύσιμα, χωρίς τούτο να συνεπάγεται πρόσθετο κόστος για αυτούς.

55 Αντιθέτως, όσον αφορά το LPG, κατά τη βουλγαρική αρχή ανταγωνισμού, ισχύουν στη Βουλγαρία ειδικές απαιτήσεις όσον αφορά την αποθήκευση και τη μεταπώλησή του μετά την καταβολή του ειδικού φόρου καταναλώσεως. Εξάλλου, το LPG μεταφέρεται διαφορετικά από τη βενζίνη και το πετρέλαιο εσωτερικής καύσεως.

56 Οι εκτιμήσεις αυτές θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικειμενικό δικαιολογητικό λόγο για τη διαφοροποίηση στην οποία προέβη η βουλγαρική αρχή ανταγωνισμού μεταξύ της βενζίνης και του πετρελαίου εσωτερικής καύσεως, αφενός, και του LPG, αφετέρου, όπερ εναπόκειται πάντως στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

57 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στο δεύτερο και στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα προσήκει η απάντηση ότι το άρθρο 102 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι μόνον τα προϊόντα τα οποία έχουν επαρκή δυνατότητα υποκαταστάσεως μπορούν να περιληφθούν στην ίδια αγορά προκειμένου να εκτιμηθεί η ύπαρξη δεσπόζουσας θέσεως. Όταν η φερόμενη ως παραβατική συμπεριφορά συνίσταται σε τιμολογιακές πολιτικές συνεπαγόμενες συμπίεση των περιθωρίων κέρδους, η αρχή ανταγωνισμού οφείλει να εξακριβώσει αν, παρά την αδυναμία υποκαταστάσεως από λειτουργικής απόψεως μεταξύ τριών ειδών καυσίμων κινήσεως, όπως είναι το πετρέλαιο εσωτερικής καύσεως, η βενζίνη και το LPG, όσον αφορά τη ζήτηση εκ μέρους των τελικών καταναλωτών, από τις συνθήκες ανταγωνισμού και τη διάρθρωση της προσφοράς και της ζητήσεως μπορεί να διαπιστωθεί ότι ορισμένα από τα καύσιμα αυτά ανήκουν στην ίδια αγορά προϊόντων στην αγορά προηγούμενου σταδίου.

Επί των δικαστικών εξόδων

58 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σε αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τρίτο τμήμα) αποφαίνεται:

1) Το άρθρο 102 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι, προκειμένου να διαπιστώσει την ύπαρξη καταχρηστικής πρακτικής συμπιέσεως των περιθωρίων κέρδους εκ μέρους καθετοποιημένης επιχειρήσεως, η αρχή ανταγωνισμού πρέπει να αποδείξει, αφενός, ότι η συγκεκριμένη επιχείρηση κατέχει δεσπόζουσα θέση στην αγορά προηγούμενου σταδίου, λαμβάνοντας υπόψη τα μερίδια της αγοράς αυτής τα οποία κατέχει η εν λόγω επιχείρηση ή άλλα κρίσιμα χαρακτηριστικά της εν λόγω αγοράς βάσει των οποίων μπορεί να θεωρηθεί ότι η ίδια επιχείρηση διαθέτει οικονομική ισχύ που της επιτρέπει να υιοθετεί, σε σημαντικό βαθμό, ανεξάρτητη συμπεριφορά έναντι των ανταγωνιστών της, των πελατών της και των καταναλωτών, καθώς και, αφετέρου, ότι η καθετοποιημένη επιχείρηση εφαρμόζει, σε αγορά επόμενου σταδίου συνδεόμενη με την αγορά προηγούμενου σταδίου, τιμή η οποία ενδέχεται να έχει ως αποτέλεσμα τον εκτοπισμό των τουλάχιστον εξίσου αποτελεσματικών με την ίδια ανταγωνιστών της, λαμβανομένων υπόψη των χαρακτηριστικών της συγκεκριμένης αγοράς επόμενου σταδίου.

2) Το άρθρο 102 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι μόνον τα προϊόντα τα οποία έχουν επαρκή δυνατότητα υποκαταστάσεως μπορούν να περιληφθούν στην ίδια αγορά προκειμένου να εκτιμηθεί η ύπαρξη δεσπόζουσας θέσεως. Όταν η φερόμενη ως παραβατική συμπεριφορά συνίσταται σε τιμολογιακές πολιτικές συνεπαγόμενες συμπίεση των

περιθωρίων κέρδους, η αρχή ανταγωνισμού οφείλει να εξακριβώσει αν, παρά την αδυναμία υποκαταστάσεως από λειτουργικής απόψεως μεταξύ τριών ειδών καυσίμων κινήσεως, όπως είναι το πετρέλαιο εσωτερικής καύσεως, η βενζίνη και το υγροποιημένο αέριο πετρελαίου, όσον αφορά τη ζήτηση εκ μέρους των τελικών καταναλωτών, μπορεί να διαπιστωθεί, με βάση τις συνθήκες ανταγωνισμού και τη διάρθρωση της προσφοράς και της ζητήσεως, ότι ορισμένα από τα καύσιμα αυτά ανήκουν στην ίδια αγορά προϊόντων στην αγορά προηγούμενου σταδίου.

(υπογραφές)